

Ludwig Kren

"Soseda, zdaj smo berači"

Korespondenca iz usodnih dni preselitve

"Soseda, zdaj smo berači!". S temi besedami je kmalu po prihodu v Cerklje, kamor so preselili vaščane Stare Cerkve, moji materi potožila naša soseda¹. Tudi njej razmere v "novi domovini" niso bile všeč. Kako bi ji tudi bile. Tako zelo drugačne od razmer v domači vasi sredi "kočevske deželice" so bile. In precej so se razlikovale od pričakovanih in obljubljenih.

Vendar, kot kažejo pisma², ki jih je naša soseda redno pošiljala svoji najstarejši hčerki³ v München (le-ta si je služila kruh v bavarski prestolnici, sama pa je na domači kmetiji - kot preužitkarica - živela z zetom Jožetom⁴), vsaj na začetku njen odnos do preselitve očitno ni bil povsem negativen. Zaradi italijanske okupacije se ji je pač zdelo, da je preselitev edina možna rešitev za Kočevarje: "Naj se naši otroci učijo italijansko?" Toda, bolj kot se je bližala usodna odločitev, bolj je prihajala v ospredje močna čustvena navezanost na rodno grudo. Če bi imela možnost izbire, se nikoli ne bi preselila. Najrajši bi ostala v domači vasi, toda strah pred samoto in zapuščenostjo je na koncu popolnoma prevladal (zato mora "z njimi").

Po preselitvi je seveda globoko razočarana. Nekaj časa sicer upa, da se bodo (če ne prej, kot po vojni) razmere spet spremenile na bolje. Toda kmalu popolnoma obupa. Očitno se ne more navaditi na novo domovino. Že poleti 1942 za vedno zapre oči.

Njena pisma, ki jih v prevodu objavljamo, lepo izražajo občutke velike večine kočevskih Nemcev pred in po preselitvi.

1. Pismo brez datuma⁵

... nam ni bilo treba bežati, zelo smo se bali Srbov, nam niso storili žalega in so mirno korakali skozi vas. Jože (njen zet, op. prevajalca) je že dolgo doma (bil je tudi vpoklican; op. prev.), šele včeraj so se poedini vrnil, iz naše občine so se vsi srečno vrnil. Pri nas je zdaj italijansko, govori se, da bomo preseljeni, tudi Slovenci, pa ne z nami. Še ni ničesar natančnejšega, morebiti v enem letu. Pričakovali smo nemške vojake, pa so Italijani prišli. Tako nimamo več posebne radosti tu. Eni naših gospodov so bili pri Hitlerju, obljubil jim je nagrado in rodovitno deželo. Ne delaj si preglavic, glavno, da še živimo. Prikladno, da smo blizu železnice; v slučaju, da bo treba iti, bomo, kot pravijo, smeli vzeti vse s seboj.

Eni imajo težkoče, ker jim je zmanjkalo moke, mi imamo dovolj hrane.

2. Pismo brez datuma⁶

... pravijo, da nas bodo preselili, pa še ni dokončne gotovosti, morebiti šele, ko bo vojne konec ... pri nas je vse tako drago in povsod se sliši, da dinar nima nobene vrednosti ... Jožetu ni posebno mar ne eno ne drugo, četudi ima tukaj (kamor se je priženil; op. prev.) prav lepe stavbe. Smo že vse sejali in nasadili. Dobiš zdaj dve pismi morebiti naenkrat, moram jih imeti napisani, ker pošte ni in če se eden naših sosedov poda na pot, da jih vzame s seboj. Naj te misel ne teži, da mi je težko: ali naj pošljemo naše otroke v italijanske šole?

3. Pismo (13. junij 1941)

Pri nas se meri sestoj gozdov, dobili smo premerke, vse je treba zabeležiti v formularje, ki smo jih dobili ... Pravijo, da nas bodo v treh mesecih

¹ Rojena 19. 8. 1872.

² Pisma obsegajo obdobje od aprila/maja 1941 do januarja 1942 in so deloma nedatirana. Pošta kot ustanova ne funkcionira, rojaki, osebe, ki so slučajno na poti, jih vzamejo s seboj, prenašajo jih takorekoč od postaje do postaje (n.pr. iz Stare Cerkve do Maribora, od tod kdo drug v Gradec in obratno). Mati piše takorekoč na zalogo, zato se informacije ponavljajo, n.pr. v prvem in drugem pismu.

³ Rojena 12. 4. 1909.

⁴ Rojen 19. 1. 1909.

⁵ Z veliko verjetnostjo pisano kratko po končani vojni za Jugoslavijo.

⁶ Očitno pisano zato, ker ni bila gotova, ali je hči dobila prvo pismo.

preselili; če se je prej govorilo, da bomo vzeli vse s seboj, pravijo zdaj, da živila ne. Mnogim je težko, posebno starejšim. Teta - učiteljeva - pravi, da ne bo šla. Jaz že moram (živi kot vdova v sklopu družine z zetom, ki se je priženil; op. prev.) Venomer se mi zdi - in to pravijo tudi drugi - da se bo morebiti še predrugačilo.

4. Pismo brez datuma

... Otroka (se pravi vnukinji; op. prev.) rasteta, jesta prav rada zdrob, riž in mehko kuhana jajca, sedita že sama... Pšenico smo mlatili, bilo je 25 mernikov. Na Veliko Gospojnico smo imeli obilo obiskov (to je bil dan farnega žegnanja v vasi Stara Cerkev; op. prev.) Teta v Ljubljani se ne bo preselila, Rihard ji je pravtako pisal, naj ostane. Govori se, da pridemo 1. oktobra na vrsto, je pa spet preloženo, nobeden ne ve nič natančnega. Jaz moram z njimi (se pravi: sama ne morem ostati; op. prev.), če ne bo šlo, grem k Francu (Franc je njen sin, ki bi bil zatočišče, če se ji ne bi dalo živeti z zetom Jožetom; op. prevajalca), vem pa, da trajno tudi pri Francetu ne morem ostati. Toda ni me strah ničesar, saj ni rečeno, da mora biti tako slabo, kot mnogi prerokujejo. (Nisem dobila nobene karte, nobene pošte; obvestila sem Te z naslovom, ali naše vasi "Mitterdorf" ne znam slovensko pisati ... In vprašaj pri sosedu H., ali že kaj ve o preselitvi. Pri nas napovedujejo dan za dnevom nemško preselitveno komisijo, pa o njej ni ne duha ne sluha ...)

5. Pismo (15. november 1941)

... Izposojeni denar sem dobila vrnjen, vplačala sem ga v hranilnici v Kočevju. Ta in tudi hranilnica v Ribnici bosta z nami preseljeni. Pa ne delaj si skrbi, naša vas pride kot zadnja na vrsto. Saj veš, Kočevska deželica ni tako majhna, to ne bo tako hitro šlo. 21 družin jih gre na en transport, včeraj so se prebivalci vasi Onek kot prvi odselili. To je bil začetek. Mesto Kočevje pride kot zadnje na vrsto, za njim pa šele naša vas Stara Cerkev (ker moramo skrbeti za živila mesta). Morebiti smo koncem januarja na vrsti, pravi Jože, za me je to malo verjetno. Pa, ne delaj si skrbi. Ljudje si pre-skrbujejo velike zaboje z močnimi ključavnicami. Dve kravi bomo vzeli s seboj, mastno svinjo pa mlade kokoši, oh, to so lepe, vse bele; stare bomo zaklali. Lepo so jablane obrodile, jabolka mislimo vzeti s seboj. Medtem so oblasti dovolile otvoritev nemške šole, H. (najstarejša vnukinja; op. prev.) jo obišče prav rada. Pridemo v vas Cerklje, kjer je šola, cerkev in gimnazija. Jože se bo pred nami tja

podal, si vse ogledal in poskrbel za stanovanje, potem pride po nas. Osem ur bomo na poti. Je že ukazano, da morajo tisti, ki so že tam, skrbeti za tiste, ki pridejo za njimi, posebno s hrano ob prihodu; žene brez otrok so za to opredeljene. Da omenim: Teta - učiteljeva - ki se je dolgo obotavljala, se je tudi odločila za preselitev, obenem s hčerko - učiteljico. Prav tako je v vasi Gorenje (Obrem), kjer so se mnogi zoperstavili preselitvi: koncem koncev bodo vsi šli... Slabo vreme imamo, že od 24. oktobra naprej leži sneg, mnogo prezgodaj zima... Ne delaj si skrbi, Ti bom že pisala, ko se bomo selili...

6. Pismo (9. december 1941)

Dan za dnevom odhajajo, pravijo da pride naša vas Stara Cerkev že 4. januarja na vrsto. Tudi mi smo začeli embalarati. Vse bomo vzeli s seboj: pohištvo, orodje, kadi in drugo (spravili bomo krompir pa še drugo za prvo potrebo v to posodo). Iz okolice Ribnice, pa tudi iz še bolj oddaljenih krajev, pridejo kupci, katerim prodajamo eno ali drugo. Menda imajo v Cerkljah vodovod, pravijo pa, da so tam hiše brez štedilnikov. Za gotovo vem, da jih bo mnogo med preseljenimi, ki ne bodo zadovoljni s tem, kar jim bodo nudile oblasti tam. Zvedela sem, da smemo vzeti le eno kravo in le eno svinjo s seboj, menda bodo nam tam dodelili tudi živino. V vlaklu bodo starejši in otroci sedeli v vagonih 2. razreda (takrat so bili na železnicah v uporabi vagoni treh različnih razredov; op. prev.), te bodo spremljale strežnice. Včeraj in danes so opredeljeni prebivalci iz Gotenice (Göttenitz) in iz Grčaric (Masern); mi bomo praznovali Božič še tu, zadnji Božič ...

7. Pismo (6. januar 1942)⁷

... V soboto, 10. januarja, se bomo ob pol štirih odpeljali, zato Ti še enkrat pišem iz naše ljube domovine. Ne vem, a Ti bom mogla takoj pisati od tam, mnogi so obljubili, da bodo pisali, pa ni bilo nobenih informacij, pa toliko vem, da večina preseljenih ni zadovoljna. Za spomin: 24. julija 1884 sem bila prvič v naši cerkvi, bilo je prvo sveto obhajilo, 7. januarja t. l. pa zadnjič. Naš župnik je zaprosil za upokojitev, potem bo prišel za nami. Venomer se oglašajo Slovenci iz okolice, 40 se jih je že zanimalo za našo hišo, vsi pa pravijo, da je tukaj lepše kot tam, kamor nas bodo preselili. Vse preveč so se eni od nas veselili; tisti, ki zdaj

⁷ Pismo je v originalu datirano s 6. 1. 1943, kar je očitno pomota. Iz vsebine je razvidno, da je bilo napisano januarja 1942.

zapustijo Kočevsko, so vsi zelo žalostni. Pravijo, da so hiše boljše kakovosti že vse zasedene; kot izgleda, zaenkrat ne bo vsak od priseljencev prišel v njemu namenjeno hišo, menda bodo hiše za ene postavljene šele tekom časa. Jože se nadeja, da bo kaj boljšega dobil. Pravijo tudi, da bo oblast na vsak način skrbela za starejše in za otroke. Ena je pisala naši znanki Zefi, da ji je bila odkazana hiša, v kateri ne more stanovati - prav ona je imela doma v Grčaricah tako lepo hišo - zaenkrat živi pri bivši sosedu. Naj omenim, da gre hranilnica z nami, tam bomo potem dvigovali naše imetje v markah. Pravijo, da bodo preseljeni dobili marke bolj poceni, če bo res tako. Sosedje iz vasi Koblerji (Koflern) so se že odselili. Tako se vse izprazni, ne bi mogla tu ostati, sama. In spet so preložili naš transport za en dan: odpeljali se bomo 11. januarja popoldne, v smeri Brežic in ne bo treba prestopiti ... ZADNJE POZDRAVE IZ DOMOVINE ...

8. Osmo pismo (20. januar 1942)⁸

... Srečno in zdravi smo dospeli. Ni tako, kot je bilo obljubljeno: Nobeden, da se ne bi pritožil, hiše v slabem stanju. Vsi skupaj (zakonski par, njih štiri otroci in stara mama; op. prev.) smo v eni sobi in srečni, ker v mnogih primerih stanuje več družin

v eni hiši. PRAV SE JIM GODI, SO JIM NASEDLI, KI SO TOLIKO obljubili, pa da je tako lepo tukaj in kar nič mrazu, nasprotno, bolj mrzlo kot pri nas. ... Zdaj ne smeš priti na obisk, nimamo ne prostora, ne postelje za Tebe, kuhinja je zelo zane-marjena, v sprednji sobi je nameščena še policija. Naša (bivša) vas je precej raztrgana, za dve družini vem (v Stari Cerkvi sta obe imeli gostilini; op. prev.), da še nimata strehe nad glavo, in Lenka, zasebnica, živi v kajži, s slamo kriti, brez ognjišča. V naši hiši je vpeljana elektrika in tudi vodovod, tri postelje smo postavili. Dve kravi smo vzeli s seboj, tako imamo mleko, kurimo, da nam zima ne more nič. Teta - učiteljeva in njena snaha sta odšla v Maribor k Herbertu, tetina hčerka, učiteljica, noče tukaj ostati. Naša dva bližnja soseda sta nekje na enem griču, obe družini sta odločeni, odklanjati jim odkazani hiši.

Kar čudim se, da sem vse to zdrava prestala (oseba, ki piše ta pisma, je rojena 19. avgusta 1872; op. prev.), ta mraz v sobi. Jože se je pritožil pri županu, uspešno se je pogajal. Če bodo še kuhinjo usposobili, potem bo že šlo. Včeraj je bil brat zasebnice Lenke pri njej (živel je na Stajerskem, blizu Gradca; op. prev.) in jo je ostro grajal, ker je zapustila Kočevsko. Bi mar morala sama ostati v zapuščenih vasi ...?

⁸ Tudi to pismo je v originalu datirano v leto 1943, kar je očitno pomota.